

Familieruzie om een akker

Ik zal je wel krijgen

De verbondenheid tussen Boxtel en Liempde was en is afhankelijk van wat individuen, groepen en instellingen binnen beide dorpen contactueel naar elkaar toe ondernemen. Wordt er onder elkaar contact gezocht en in stand gehouden, dan groeit er onderlinge solidariteit, terwijl egoïsme of afwijzing tot vervreemding en zelfs afkeer van de ander kan leiden. Een dergelijke saamhorigheid dan wel scheiding der geesten kunnen zich ook voordoen binnen een familie, die - al dan niet toevallig - verspreid over Boxtel en Liempde wonen.

Naastingsrecht

Hier wordt nader ingegaan op leden van een familie die omwille van het bezit van een akker in een steeds grotere bloedvete verzeild raakten. In ons geval gaat het om het recht dat naaste bloedverwanten van een persoon hadden bij een bepaalde verkoop. Dat wordt het naastingsrecht of ook wel het recht van naderschap genoemd. Gesteld dat iemand onroerend goederen, bijvoorbeeld een akker, wilde verkopen aan wie dan ook, dan hadden zijn bloedverwanten toch het recht van voorkeur. Dat wil zeggen: Was het de verkoper bekend dat één of meerdere van zijn bloedverwanten belangstelling voor zijn bezit hadden dat hij wilde verkopen, dan mocht hij het niet publiekelijk verkopen maar slechts onder de geïnteresseerden binnen zijn naaste familie overdragen tegen een financiële vergoeding.

Geld in een zakdoek

Zo was door Dirrick van Mierloo op 2 september 1699 voor de schepenen van 's-Hertogenbosch een akker en een weiland

aan Jochem Hendricx verkocht.(1) Deze lap grond was 3 loopense (= 0.35 ha) groot, lag onder Kasteren in Liempde en heette 'de hoffstadt' ofwel 'de Bocht'. Waarom deze akker werd verkocht, is niet bekend maar er zijn twee bloedverwanten van Jochem die interesse toonden in deze akker, namelijk Dirck Dircxs Loyens en Peter Eymbertss de Cuyper. Dirck woonde op Munsel in Boxtel en Peter in Kasteren te Liempde.

De eerste die van zijn naastingsrecht gebruik maakte was Peter de Cuyper, die op 13 augustus 1700 tegenover de schepenen van Liempde zijn verlangens om de akker te naasten kenbaar maakte. Elf dagen later, op 24 augustus ging Dirck naar het huis van Peter. Dirck ging er niet alleen heen maar was in gezelschap van Jan Wouters en Adriaen Hendricxs van Hal, schepenen van de heerlijkheid Liempde, als ook van Marcus Everts van Breugel, de vorster van Liempde. Dirck had hen meegenomen om getuigen te zijn bij zijn voornemen het naastingsrecht van Peter af te kopen. Daarom had Dirck een buidel met geld bij zich. Hij gaf die aan de twee Liempdse schepenen om daaruit Peter zoveel te betalen, als nodig was. Nadat Peter het bedrag had genoemd dat hij voor het afkopen van zijn naastingsrecht wilde hebben, betaalde de Liempdse vorster hem uit. Daarna voegde Marcus er aan toe, dat Peter dit geldbedrag niet behoefde te aanvaarden, als hij de afkoopsom door de Liempdse schepenenbank wilde laten vaststellen. Peter reageerde daar echter niet op. Hij telde het geld nog eens na, borg het op in zijn zakdoek en zei tegen zijn vrouw Neesken: "Vrouw, hier is ons geld; het is goed geteld en van het genaast land afkomstig". Nogmaals zei de vorster tegen Peter: "Als je meent niet genoeg geld te hebben

ontvangen, moet je het nu zeggen, want hier is geld genoeg". Peter maakte echter duidelijk dat hij zeer tevreden was met de afkoopsom. En Dirck nam in aanwezigheid van de Liempdse schepenen, Adriaen van Hal voornoemd en Hendrick Joost Mulders, op 3 september 1700 de akker in bezit door hem te bewerken.

Jij, gronddief, kom naar buiten.

Hoe goed de samenwerking tussen de schepenbanken van Boxtel en Liempde was, blijkt wel uit het feit dat op 28 september 1702 de Liempdse schepenen, Jan Wouters en Adriaen van Hal, en de Liempdse vorster, Marcus van Breugel, deze afkoping voor de Boxtelse schepenen, Willem van den Broeck en Hendrick Teullincx, schriftelijk lieten vastleggen. Wellicht was het in Liempde een gebruik om dit soort transacties zowel in de Liempdse als in de Boxtelse protocollen vast te leggen. Mogelijk was dat zelfs vereist, mochten er in de toekomst problemen over zo'n afkoping ontstaan.

En die moeilijkheden kwamen bij deze transactie ongeveer twee maanden daarna. Want op 1 december 1702 stond rond 23.00 à 24.00 uur Peter de Cuyper bij de voordeur van het huis van Dirck Loyens. Razend en tierend stiet hij met zijn geweer tegen die deur, waarbij hij riep: "Ik zal je wel krijgen. Jij, gronddief, kom naar buiten. De eerste keer dat ik je te pakken krijg, zul je door mijn handen moeten sterven". Tijdens dit dreigement loste Peter een schot. De volgende morgen ontdekte Dirck en zijn dienstbode, Teuniskan Martens van Tuyl, verschillende butsen in de voordeur, die door Peter met zijn geweer erin waren gestoten. Ook bemerkten zij dat enkele ruitjes van het bovenlicht stuk waren. Later vertelden zij de drossaard van Boxtel en Liempde, Arent van Duynen, dat zij Peter aan zijn stem hadden herkend, toen hij 's nachts bij de voordeur van hun woning zo tekeer was gegaan.

De Raad van Brabant beslist.

Het gevolg was dat Dirck bij de Raad van Brabant te 's-Gravenhage een proces tegen Peter aanspande, dat op 26 januari 1703 in behandeling werd genomen. Daar verschenen enerzijds Peter met zijn advocaat, de heer J. Vogelvangers, en anderzijds de heer Peter van Geffen namens zijn neef, Dirck Loyens. Peter de Cuyper beweerde toen, dat hij de eigenaar van de akker was, en dat hem ook het gewas op deze akker toekwam, omdat hij het naastingsrecht had verkregen. Onder dit recht vielen ook allerlei andere rechten, zoals het turfrecht op de Rooise Heide. Namens Dirck ontkende Peter van Geffen die claim van Peter de Cuyper en maakte duidelijk, dat Dirck het recht van naderschap had verkregen, omdat hij De Cuyper had 'ontnadert'; dat wil zeggen: Peter's naastingsrecht had afgekocht. De uitspraak van de Raad luidde dat De Cuyper moest afzien van zijn aanspraak op deze onroerende goederen en op het gewas dat erop stond, en dat Dirck geen schadevergoeding voor de gemaakte onkosten bij Peter moest indienen.

Stelen in de nacht.

Toch kon Peter zich niet bij deze uitspraak neerleggen. Tijdens de oogsttijd (= augustus) in 1703 was Peter naar het huis van de familie Van Strijp te Sint-Oedenrode gegaan en had aan een zoon, Gijsbert Jorissen van Strijp, gevraagd om 's nachts naar de akker 'de hofstadt' te komen. Eenzelfde verzoek had Neesken, de vrouw van Peter, aan Mathijs Luycassen van Vorstenbosch uit Kasteren te Liempde gedaan. Die bewuste nacht maiden Gijsbert en Mathijs in opdracht Peter de rogge af, die op deze akker stond. Marij, de dochter van Peter en Neesken, bond de afgemaaide rogge op, waarna Neesken en Jan, de zoon van Peter en Neesken, de rogge op een kar laaiden en afvoerden naar een akker, die bij het huis van Peter lag. Ondertussen liep Peter met een geweer over deze akker. Ook werden door

hen het gras, de knollen en de spurrie er 's nachts afgehaald. Bovendien liet Peter toen zijn koeien op dat weiland grazen. Tenslotte vernielden zij de hekken en de palen die rondom dit land stonden en voerden zij nog 14 à 15 karren met mest van het land af naar hun eigen bezit. Daarna betaalde Neesken de twee maaiers uit. Zij kregen ieder vier stuivers. Wellicht had Loyens daarna geen actie ondernomen tegen de familie De Cuyper. Misschien wilde hij proberen de vrede met de familie De Cuyper te herstellen door zelf zijn kalmte te bewaren.

Gevechten op de akker.

Even bleef het rustig. Maar op 18 maart 1704 liep het helemaal uit de hand. Rond 14.00 uur stond Peter met een riek in zijn handen op de bewuste akker. Hij liep naar Dirck toe, die daar bij zijn paard en kar aan het werken was. Peter zei tegen Dirck: "Ik zal nu doorstoten". Daarop stak hij verschillende keren met de riek in de richting van Dirck. Die liep snel weg en vluchtte achter de kar. Peter liep Dirck achterna. Bij het paard gekomen draaide Peter de riek om in zijn handen en sloeg met de achterkant van de riek het paard net zo lang, totdat het dier van de akker was. Daarna gooide hij de riek en de schop van Dirck in een sloot. Ook de mest die op het land lag, wierp hij de sloot in. Twee dagen later joeg Jan, de zoon van Peter, met een riek het paard van Dirck met een kar vol mest de sloot in. Daarna liep Jan naar Dirck en sloeg hem zo hard op zijn rechterarm en hand dat die opzwellen, zodat hij die enige tijd niet meer kon gebruiken. Neesken en Marij riepen om hulp. Daarop verscheen Peter met een riek in de hand, liep naar Dirck toe en stak hem verschillende malen met de riek. Tegelijk sloeg Marij met een 'holleblock' (= klomp) zo'n diep gat in het gezicht van Teunisken, de dienstbode van Dirck, dat het bloed over haar gezicht stroomde. Deze wond was dicht bij haar oog. Ook beet Marij nog twee gaten in de hand van Teunisken. Nadat

Dirck zijn paard en kar uit de sloot had getrokken, wilde hij door het geopende hek naar huis rijden, maar Peter en Jan beletten hem de doortocht. Zij zwaaiden met hun riek. Ook Neesken stond daar met een schop in haar handen en Marij had stenen bij zich. Zij sloegen met riek en schop en gooiden met stenen toen Dirck toch naar huis wilde gaan. Daarbij riepen zij met vieren tegen Dirck en Teunisken: "Kom morgen maar terug. Wij zullen jullie stenigen".

Optreden van de drossaard.

Nu was de maat vol. Arent van Duynen, de drossaard van Boxtel en Liempde, werd door Dirck en Teunisken op de hoogte gebracht. Van Duynen wilde dat de Liempdse schepenen flink tegen het Viertal zouden opgetreden. Hij eiste dat de familie De Cuyper op 26 mei 1704 voor de Liempdse rechtbank zou verschijnen. Daartoe stuurde hij Marcus van Breugel, de Liempdse vorster, naar hun woning om hen te dagvaarden. Zij moesten op 3 juni 1704 om 10.00 uur in de raadkamer voor deze Liempdse schepenenbank verschijnen. Arent van Duynen trad toen op als aanklager.

Zij verschenen echter niet op die dag. Opnieuw werden zij opgeroepen om thans op 11 juni 1704 present te zijn. Maar weer schitterden zij door afwezigheid. Weer werden zij opgeroepen om nu op 18 juni aanwezig te zijn. Op die dag waren de verdachten aanwezig.

De aanklager, Van Duynen, pleitte tijdens die rechtszitting ervoor dat het viertal een lijfstraf zou krijgen tot voorbeeld voor anderen. Volgens hem was het 's nachts stelen van het gewas een vorm van 'velt- en vrugtdieverij', die volgens een plakkaat, bekrachtigd door keizer Karel V op 30 juni 1546, met de dood bestraft moest worden. Ook volgens de 'costuymen van 's- Hertogenbosch' (= de wetgeving van deze stad) verdiende een dief de galg. Een mildere straf kon door de Bossche schepenenbank alleen worden gegeven, als het om een kleine

diefstal ging.

Bovendien was Van Duynen van mening dat het viertal een geseling zou moeten krijgen om daarna te worden verbannen. Aan Peter moest een zwaardere straf worden opgelegd dan aan zijn gezinsleden, omdat hij met een geladen geweer had rondgelopen met de bedoeling Dirck te verwonden, mogelijk zelfs te doden, indien Dirck had geprobeerd om Peter zijn diefstal te beletten. Daar kwam nog als extra strafbaar feit bij dat Peter 's nachts met zijn geweer op pad was gegaan. En gedurende de nacht zijn er nu eenmaal minder mensen op straat, zodat er dan minder getuigen bij een misdaad zijn. Volgens de drossaard' verdiende Peter om al die vergrijpen een veel zwaardere straf dan de drie andere dieven. En tenslotte was Van Duynen van mening dat het stelen van de boekweit bestraft moest worden met een geseling of een brandmerk op de rug. De strafpleiter sloot zijn requisitoir af met de eis dat het gestolen goed ook zou worden teruggegeven.

Een slepend proces.

Ter verdediging zeiden de verdachten dat alles, wat hun ten laste werd gelegd, onterecht was. Bovendien had de aanklager, Arent van Duynen, geen enkel hard bewijs tegen hen tot zijn beschikking. Ook waren zij ervan overtuigd niets crimineels te hebben gedaan maar slechts hun bezit te hebben verdedigd. Er kon hun geen straf worden opgelegd. Van Duynen wees hun beweringen als ongefundeerd van de hand. Wanneer zij ervan overtuigd waren niets crimineels te hebben gedaan, waarom hadden zij hun plannen dan 's nachts uitgevoerd? Het feit dat zij in de nacht hadden gewerkt, gaf al aan dat zij wisten, dat hun daden het daglicht niet konden verdragen.

Dit proces sleepte zich van zitting naar zitting, waar woord en weerwoord elkaar opvolgden. Steeds vroegen de beklagden een schriftelijke bevestiging van de verklaringen die ooggetuigen hadden gegeven,

omdat zij de genoemde vergrijpen hadden gezien. Deze rechtszaak bleef tot 29 november 1704 voortduren. Toen beslisten de Liempdse schepenen dat beide partijen alle processtukken aan hen moesten overhandigen. Het lijkt erop, dat de rechters tot een eindoordeel wilden overgaan. Helaas is de definitieve uitspraak in deze rechtzaak ons niet bekend.

Verhoor van getuigen.

Wel zal de bloedvete onder deze familieleden, wonende in Boxtel en Liempde, de bewoners van beide dorpen danig hebben bezig gehouden; misschien zelfs wel hier en daar in twee kampen hebben verdeeld. Zeker is dat onder de plaatselijke bevolking over deze ruzie veel zal zijn gesproken. Het zal in beide dorpen een hele consternatie hebben gegeven. Dat blijkt uit een ondervraging van Mathijs Adrianus van Hal en Bartholomeus Zeven, Liempdse schepenen, en van Marcus van Breugel, vorster van Liempde.'

Dat verhoor werd op 24 oktober 1704 te Liempde gehouden door Dirck Wouters van Mensvort en Hendrick Joosten Mulders, schepenen te Liempde. Aan de drie mannen werd onder ede gevraagd, of zij op Goede Vrijdag, 21 maart 1704, door Peter de Cuyper waren verzocht om hem te steunen in zijn eigendomsrechten van de akker en het weiland, genaamd 'de Hoffstadt'? Zij verklaarden dat zij op die dag door Peter waren verzocht om toe te zien, dat hij met een schop het land bewerkte, en dat zoon Jan met een ploeg twee voren door de akker trok. Vervolgens werd hen gevraagd, of zij tegelijkertijd Dirck Loyens in gezelschap van Antonii de Bresser en Gerit Jorissen van Weerdt, alle drie Boxelaren, op dezelfde akker hadden zien werken, terwijl hen dat toch door de Liempdse schepenen was verboden? Ook werd hen gevraagd, of zij hadden gezien dat De Bresser aldaar Mathijs Luycassen Vorstenbosch, de knecht van Peter, tot bloedens toe had geslagen en ge-

krabd?

De drie ondervraagden getuigden dat zij niet hadden gezien, dat Loyens deze akker aan het omploegen was. Wel hadden zij opgemerkt, dat Loyens met de twee andere Boxtelaren bij de akker arriveerde, en dat iemand Vorstenbosch had geslagen. Zij wisten echter niet wie dat had gedaan. Ook was hen niets bekend over een bevel dat de Liempdse schepenen aan Loyens zouden hebben gegeven om niet op deze akker te komen. Tenslotte vroegen Van Mensvort en Mulders hen of zij hadden gezien, dat Peter toen door de groep van Loyens werd aangevallen, dat hij niets terug had gedaan en kalm de akker had verlaten maar daarbij wel tegen het geweld van de tegenpartij had geprotesteerd? Opnieuw gaven zij eensluidende antwoorden. Geen van drieën had gezien dat Peter werd aanvallen, toen zij met hem samen op de akker stonden. Ook getuigden zij dat Peter op dat moment geen geweld had gebruikt.

Rust brengen in Boxtel en Liempde.

Het is toch wel merkwaardig dat de twee schepenen en zeker de vorster (= soort veldwachter) niet hebben ingegrepen, toen zij zagen dat de knecht van Peter door De

Bresser werd aangevallen Zo is het ook onbegrijpelijk dat de vechtersbaas door de vorster niet werd gearresteerd. Zij beweerden zelfs de naam van die man niet te kennen. Bovendien valt op dat deze confrontatie tussen beide partijen één dag na het al genoemde gevecht op dezelfde akker plaats vond. Op 20 maart 1704 had het gezin De Cuyper immers Loyens en zijn dienstbode aldaar flink toegetakeld.

Uit heel dit voorval wordt het volgende inzichtelijk: Zowel Dirck Loyens als de familie de Cuyper hebben strafbare feiten gepleegd of laten plegen. Beide partijen hadden medstanders. De Liempdse schepenen, zeker de vorster, die toch de taak had de orde te handhaven, traden feitelijk niet op. Het is goed dat de drossaard van Boxtel en Liempde eindelijk krachtig ingreep en daarna alles in het werk heeft gesteld om de schuldigen te laten straffen en de rust in beide dorpen te laten terugkeren.

Hans de Visser

NOOT:

I. Crimineel proces, RANB 's-Hertogenbosch, Raad van Brabant, inv. nr. 395.

familieruzie